



คุณธรรมความเป็นครู Virtues of Teachers

นิทรา ฉินไพศาล^๑
พระครูสุจิตร์ตนากร^๒

บทคัดย่อ

เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจนเกิดผลกระทบต่อการศึกษาปฏิบัติของครู ทำให้คุณธรรมของครูตกต่ำ จนเกิดวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับวิชาชีพครูในขณะนี้ อย่างไรก็ตามครูมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมากที่สุดวิชาชีพหนึ่ง ดังนั้นจึงมีการพัฒนาคุณธรรมของครู เพราะคุณธรรมกับครูเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ หากครูขาดคุณธรรมความเป็นบุคลิกของครูก็จะหมดไปคุณธรรมเป็นเสมือนหลักการสำคัญที่ให้ไว้สำหรับบุคคลหรือสังคมได้นำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต จะช่วยให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น มีความสำเร็จในงานที่ทำ เป็นคนดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ สำหรับครูกับคุณธรรมนั้นจะต้องเป็นของคู่กัน หากครูขาดคุณธรรมเมื่อใดก็เหมือนกับนักบวชที่ไร้ศีล

ดังนั้น ผู้ที่เป็นครูจึงต้องมีคุณธรรม ซึ่งคุณธรรมของครู หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของครู และเป็นแรงผลักดันให้ครูกระทำหน้าที่ของครูอย่างถูกต้องเหมาะสมได้อย่างสมบูรณ์ในแง่ของพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของคุณธรรมที่ดีไว้มากมายจะยกมากล่าวเพียงบางประการพอสังเขป กล่าวคือ ครูที่ดีต้องมีกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ คือ ๑) ปิโย เป็นผู้มีเมตตา รัก ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาใตถาม ๒) ครู เป็นผู้แนะนำ เคารพ มีประพฤติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย ๓) ภาวนิโย เป็นผู้ น่ายกย่อง ควรเอาเป็นแบบอย่าง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรม และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ๔) วัตตา จะเป็นผู้รู้จักกาลเทศะในการพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕) วจนิกขโม เป็นผู้อดทนต่อ ถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามทุกอย่างอยู่เสมอ อดทนฟังได้ไม่เบื่อง ๖) คัมภีร์ญจะ กล้ง กัตตา เป็นผู้กล่าวชี้แจงและแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ ๗) โน จัญฐานเน นิโยชเย ไม่แนะนำในเรื่อง เหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

คำสำคัญ : คุณธรรม, ครู.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒เจ้าอาวาสวัดบึงบาประภาสวดี จังหวัดปทุมธานี.



Abstract

The rapid changes in social environment affect teachers' behaviors and there is critic on teacher's profession. However, teacher is one of the most important components for the country development. Therefore the teacher's ethics should be improved because the teacher and ethics cannot be separated. The teachers without ethics and virtues are similar to monks without discipline.

The teacher's ethics are quality of goodness, rightfulness and appropriateness embedded in the teacher's mind and that will enforce teacher to perform the duty appropriately and effectively. In Buddhism, there are many principles concerning teachers, and some will be shown here. The teacher must have Kalyanamitta Dhamma: 1. Piyo or lovable, 2 Guru or respectable, 3. Bhavaniyo or adorable, 4.Vatta Ca or being a counselor, 5. Vacanakkhamo or being a patient listener, 6.Gambhiranca Katham Kata or able to deliver deep discourses, and 7. No Catthane Niyojaye or never exhorting groundlessly.

Keywords: Virtues, Teachers



บทนำ

ประเทศทั้งหลายล้วนมุ่งพัฒนาเพื่อประชาชนของตนได้มีกินมีอยู่ที่ดีและปลอดภัยเกิดความสงบสุขในสังคม ประเทศไทยก็นับเป็นหนึ่งในนั้น การพัฒนาประเทศนั้นจะบรรลุผลดังกล่าวนั้น จำต้องอาศัยคนที่ได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรกเพื่อคนนั้นจะได้เป็นกำลังที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการผลิตและการบริโภค การพัฒนาคนต้องอาศัยบุคลากรทางการศึกษาเป็นกำลังหลักซึ่งในที่นี้ขอเรียกว่า “ครู” ได้แก่ผู้ทำหน้าที่ในการสอนไม่ว่าในระดับการศึกษาใด และมีชื่อเรียกว่าอย่างไร

บทความนี้ มุ่งเน้นคุณค่าหรือสมบัติอันทำให้ครูมีความเป็นครูที่แท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในฐานะผู้นำทางวิญญาณ หรือผู้นำทางจิตใจ ทั้งนี้เพราะถือว่า “จิตใจ” เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ ในฐานะที่เป็นตัวนำในการกระทำพฤติกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะดีหรือเลว ถ้าตัวนำ (จิตใจ) ได้รับการพัฒนามาถูกต้องดีแล้ว ก็มั่นใจได้ว่า ชีวิตจะดำเนินไปอย่างดีมีความสุขและสันติ ครูเท่านั้นที่จะทำหน้าที่นี้ได้ดีกว่าใคร ในขณะที่พูดถึงคุณค่าหรือสมบัติความเป็นครูนั้นจำเป็นต้องพาดพิงถึงระบบการบริหารจัดการบุคลากรครูอย่างแน่นอน เพราะระบบดังกล่าวมีส่วนสำคัญอันเป็นโครงสร้างและสภาพแวดล้อมที่จะให้เกิดคุณค่าดังกล่าว แต่บทความนี้จะไม่พูดถึงระบบนั้นให้มากนัก เพราะเป็นเรื่องอีกเรื่องหนึ่งต่างหากที่ยืดยาวและใช้เวลาในการกล่าวถึง จะกล่าวถึงส่วนมากในเรื่องคุณธรรมอันเป็นเรื่องภายในเป็นส่วนใหญ่

ความหมายของครู

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่า ครูหมายถึงใคร เพราะคำว่า “ครู” ทุกคนย่อมได้ยินและเห็นมาตั้งแต่เด็ก โดยผู้รู้หลายท่านให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ เช่น :-

พุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๙: ๙๒) กล่าวว่า คำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมากเป็นผู้เปิดประตูทาง

วิญญาณ แล้วก็นำให้เกิดทางวิญญาณไปสู่คุณธรรม เบื้องสูงเป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องทางวัตถุ

อำไพ สุจริตกุล กล่าวว่า คำว่า “ครู” “ปู่ครู” “ตุ๊ครู” และ “ครูบา” ในสมัยโบราณหมายถึง พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอนกุลบุตรทุกระดับอายุ ตั้งแต่วัยเด็ก จนถึงวัยรุ่น สอนทั้งด้านอักษรวิธี ทั้งภาษาไทย และภาษาบาลี สอนให้เป็นคนดี มีวิชาชีพ ตลอดจนความรู้ทางพระพุทธศาสนา แม้เมื่อศิษย์มีอายุครบบวชแล้ว ก็ยังคงศึกษาในวัดหรือสำนักนั้นๆ ต่อไป จนมีความรู้ความชำนาญสามารถถ่ายทอดวิชาที่ได้รับการสั่งสอนฝึกฝนจากครูบาของตนให้แก่ศิษย์รุ่นหลังของสำนักต่อไป หรืออาจลาไปแสวงหาความรู้ความชำนาญต่อจากพระสงฆ์หรือครูบา หรือตุ๊ครู ณ สำนักอื่น เมื่อเชี่ยวชาญแล้วก็กลับมาช่วยสอนในสำนักเดิมของตน จนเป็นครูบาสืบทอดต่อไป (อำไพ สุจริตกุล, ๒๕๓๔: ๔๗-๔๘)

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ได้ร้อยกรองบทประพันธ์เกี่ยวกับครูไว้อย่างไพเราะจับใจว่า

ใครคือครู ครูคือใครในวันนี้
 ใช้อยู่ที่ปริญญามหาศาล
 ใช้อยู่ที่เรียกว่า ครูอาจารย์
 ใช้อยู่นานสอนนานในโรงเรียน
 ครูคือผู้นำทางความคิด
 ใ้รู้รู้ภูมิพิศ คัดอ่านเขียน
 ใ้รู้ทุกขรู้ยากรู้พากเพียร
 ใ้รู้เปลี่ยนแปลงสู้สร้างงาน
 ครูคือผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์
 ใ้สูงที่สุดกว่าสัตว์เดรัจฉาน
 ครูคือผู้สั่งสมอุดมการณ์
 มีดวงมานเพื่อมวลชนใช้ตนเอง
 ครูจึงเป็นนักสร้างผู้ยิ่งใหญ่
 สร้างคนจริงสร้างคนกล้าสร้างคนเก่ง
 สร้างคนใ้ได้เป็นตัวของตัวเอง

ขอมอบเพลงนี้มาบูชาครู



จากตัวอย่างความหมายของครูข้างต้น จะเห็นว่า ครูต้องเป็นคนที่มีความรู้และความประพฤติที่ดี กอปรด้วยความเมตตากรุณาต่อศิษย์ คงไม่เกินความจริงที่จะกล่าวว่า ครูเป็นบุคคล “ไตรภาคี” คือ มาจากองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ความรู้ดี ๒) ความประพฤติดี และ ๓) มีคุณธรรม (เมตตากรุณา) หากขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งจะไม่สามารถเป็นครูที่ดีได้

องค์ประกอบ ๓ ประการนี้ เป็นหลักความจริงที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งสำหรับผู้มีหน้าที่เป็นครู เพราะผู้ที่มีองค์ประกอบทั้งสามนี้ และพัฒนาถึงขั้นสูงสุด จะอยู่ในฐานะเป็นยอดครู หรือบรมครู เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้รับการขนานพระนามว่า “บรมครู” เพราะพระองค์ ทรงมีองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ที่พัฒนาถึงขั้นสูงสุดแล้ว คือ ทรงมีพุทธคุณ ๓ ประการ คือ ๑) พระปัญญาคุณ (ความรู้) ๒) พระวิสุทธิคุณ (ความบริสุทธิ์, ความประพฤติดี) และ ๓) พระกรุณาคุณ (ความสงสาร, ทนไม่ได้ที่จะไม่ช่วยเหลือคนอื่น) ที่กล่าวมาเช่นนี้ มิได้มีจุดประสงค์ที่จะยกฐานะครูขึ้นเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้าแต่อย่างใด ต้องการเพียงชี้ว่าผู้เป็นครุนั้น ควรยึดหลักการเช่นไรเป็นเป้าหมายในการทำหน้าที่ของตน เพราะหากคลาดหลักการ หรือไร้หลักการแล้ว จะก่อให้เกิดปัญหามากมายติดตามมา แต่ในทางกลับกัน ถ้ายึดหลักการอันถูกต้องอย่างมีเป้าหมายก็จะทำให้การทำหน้าที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพปราบรื่นและมีแต่จะส่งผลดีต่อปัจเจกบุคคลตลอดจนสังคมโดยรวมต่อไป

ความหมายของครูตามรูปแบบ

ความหมายของครูดังกล่าวข้างต้น เป็นความหมายตามเนื้อความหรือเนื้อแท้ของครู กล่าวคือ ผู้ที่เป็นครูควรมีภาวะดังกล่าวอันได้แก่ ความรู้ ความประพฤติและคุณธรรม ไม่ว่าครุนั้นจะ

อยู่ ณ ที่ใด หน่วยงานไหน หรือซีกใดของโลก อย่างไรก็ตาม ยังมีความหมายของครูอีกอย่างหนึ่ง ที่กำหนดโดยกฎหมายให้เป็นรูปแบบ แบ่งชั้นเป็น หรือระดับสูงต่ำแตกต่างกัน และอาจเกิดสิ่งที่เรียกว่าเกียรติหรือศักดิ์ศรี แทรกซ้อนอยู่ในรูปแบบนั้นด้วย ซึ่งบางที อาจปิดกั้นไม่ให้มองเห็นความหมายตามเนื้อแท้ก็ได้ ความหมายของครูที่กำหนดโดยกฎหมายนี้ อาจเรียกว่า “ความหมายของครูตามรูปแบบ”

ที่ผู้เขียนใช้ข้อความนี้ เพราะเป็นความหมายที่ไม่แน่นอนตลอดไป อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ตามความเปลี่ยนแปลงของกฎหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการอีกทีหนึ่ง ถ้ากฎหมายกำหนดครูให้เป็นรูปแบบระดับใด ความหมายของครูก็จะเปลี่ยนไปตามรูปแบบนั้นๆ ตัวอย่าง ความหมายของครูตามรูปแบบ จะเห็นได้จากกฎหมายบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู พ.ศ. ๒๕๒๓ กำหนดรูปแบบของครูโดยเรียกว่า “ข้าราชการครู” ซึ่งมี ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มที่มีหน้าที่เป็นผู้สอนในหน่วยงานทางการศึกษา ๒) กลุ่มที่มีหน้าที่เป็นผู้บริหารและให้การศึกษาในหน่วยงานทางการศึกษา และ ๓) กลุ่มที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการให้การศึกษาที่ไม่สังกัดโรงเรียน วิทยาลัย หรือสถานศึกษาที่เรียกชื่ออย่างอื่นของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะกลุ่มที่ ๑ ซึ่งมีหน้าที่สอนเป็นหลัก ก็จะมีการแบ่งตำแหน่งเป็นระดับๆ จากล่างขึ้นไปสูง คือ ๑) ครู ๑ ๒) ครู ๒ ๓) อาจารย์ ๑ ๔) อาจารย์ ๒ ๕) อาจารย์ ๓ ๖) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ๗) รองศาสตราจารย์ ๘) ศาสตราจารย์ และบางตำแหน่งก็กำหนดให้มีได้เฉพาะในบางหน่วยงาน คือ ตำแหน่งที่ ๖, ๗, ๘ จะมีได้เฉพาะในหน่วยงานที่มีการสอนถึงระดับปริญญาเท่านั้น ยิ่งกว่านั้น ในสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้มีการกำหนดแบบของครูเป็นพิเศษต่างหากออกไปจนไม่มีกลิ่นไอ



ของครูเลยที่เดียว ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายคนละฉบับกัน

ความหมายของครูตามรูปแบบอาจมีส่วนกระทบในทางลบต่อความหมายของครูตามเนื้อแท้ก็ได้ และคำว่า “ครู” อาจจะไม่ค่อยๆ เลื่อนหายไปจากความสนใจของสังคมโดยอาจถูกมองว่าไม่เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น แทนที่จะเรียกว่า “ครู” ก็เรียกว่า “อาจารย์” หรือ “ผู้ช่วยศาสตราจารย์” หรือคำอื่นๆ (อาจมีขึ้นภายหลัง) ดูจะเทหรือไ้กว่าหรือทันสมัยกว่า ที่กล่าวเช่นนี้ คงไม่เกิดความจริง เพราะกฎหมายที่กำหนดขึ้นในระยะหลังๆ คุณจะพยายามลดความสำคัญของคำว่า “ครู” ลงจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตามมองเฉพาะในแง่สถาบันผลิตครู เช่น วิทยาลัยครู ได้กลายมาเป็นสถาบันราชภัฏ มหาวิทยาลัยที่ผลิตครู แม้มีคณะที่รับผิดชอบเรื่องครู ก็พยายามที่กลายชื่อเป็นอย่างอื่น เช่น ศึกษาศาสตร์ หรือบุคลากรทางการศึกษานานๆ ไป คำว่า “ครู” คงจะหมดไป และคนที่เป็นครู อาจจะเป็นใครก็ได้ที่สามารถทำหน้าที่สอนได้ จนที่สุดแม้แต่เครื่องเทคโนโลยีก็อาจเป็นครูได้ เพราะสามารถทำหน้าที่สอนให้เกิดความรู้ได้ ดังนั้น องค์ประกอบแห่งความเป็นครูที่กล่าวข้างต้น คือ ความรู้ ความประพฤติและคุณธรรม อาจเหลือเฉพาะองค์ประกอบเดียว คือ ความรู้เท่านั้นก็ได้ หลับตาดูก็แล้วกัน หากเป็นเช่นนั้นจริงสังคมในอนาคตจะวุ่นวายแค่ไหนสุดที่จะเดาได้

บทบาทหน้าที่ของครู

แม้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงความหมายของครูในลักษณะที่มี ๒ อย่าง คือ ความหมายตามเนื้อแท้ กับความหมายตามรูปแบบก็ตาม แต่จุดเน้นที่จะกล่าวต่อไปนี้ ก็จะมุ่งไปที่ครูในความหมายตามเนื้อแท้ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของครู จึงหมายถึงบทบาทหน้าที่ของครูตามเนื้อแท้ นั่นเอง น้อยคนนักหรืออาจจะไม่มีเลยที่ไม่รู้ว่าครูมีบทบาทหน้าที่อย่างไร เพราะ

เป็นเรื่องที่รู้ๆ กันโดยทั่วไป จนบางทีเกิดความรู้สึกว่า พูดทำไมว่าครูมีบทบาทหน้าที่อย่างไร แต่อย่างไรก็ตาม พอพิจารณาบทบาทของครูที่ผู้รู้แต่ละท่านหรือแต่ละกลุ่มกำหนดไว้ จะเห็นว่ามันมีนัยพิเศษที่ควรค่าแก่การนำมาอภิปรายไม่น้อยเลย เช่น พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงบทบาทของครูว่า

๑. บทบาทของครู ครู คือผู้นำทางวิญญาณ ทั้งแก่บุคคลและสังคม ใน ๓ ประการ คือ ๑) สอนให้รู้จักความรอดที่แท้จริง คือการดับทุกข์ ๒) สอนให้รู้จักความสุขที่แท้จริง คือความสุขจากการทำหน้าที่ หน้าที่นั้นแยกได้ ๒ ประการ ประการแรก คือ การบริหารชีวิตให้เป็นสุข ประการที่สอง คือ การใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ๓) สอนให้รู้จักหน้าที่ที่แท้จริง คือรู้จักหน้าที่ในฐานะที่เป็นสิ่งสูงสุด รักที่จะทำหน้าที่และมีความสุขในการทำหน้าที่

๒. ครูเป็นผู้สร้างโลก บุคคลในโลกจะดีหรือเลว ก็เพราะการศึกษาและผู้ให้การศึกษา ก็คือครู ดังนั้น ครูจึงเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต โดยผ่านศิษย์ โลกที่พึงประสงค์คือ โลกของคนดีอันเปรียบได้กับ ๑) มนุษย์โลก คือ สร้างบุคคลที่มีจิตใจสูง ๒) พรหมโลก คือ สร้างบุคคลที่ประเสริฐรักเพื่อนมนุษย์ มีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และ ๓) เทวโลก คือ สร้างบุคคลให้มีหิริ โอตตัปปะ

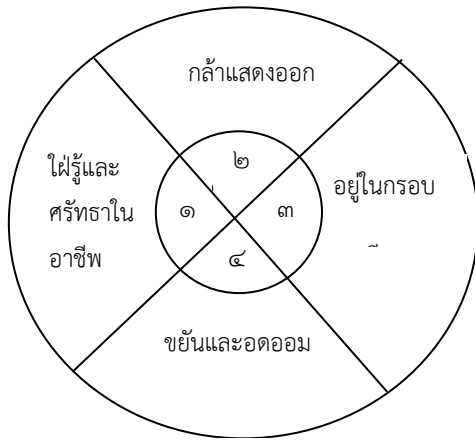
๓. บทบาทของครู บทบาทของครูคือสร้างความอยู่รอดของสังคม โดยการให้การศึกษาที่สมบูรณ์แก่ศิษย์ การศึกษาที่สมบูรณ์คือการศึกษาที่ครบองค์ ๓ อันได้แก่ ๑) ให้ความรู้ทางโลก หมายถึง การเรียนหนังสือ เพื่อพัฒนาสติปัญญาและการเรียนวิชาชีพ เพื่อให้สามารถอยู่รอดทางกาย ๒) ให้ความรู้ทางธรรม เพื่อให้ใจอยู่รอด คือรอดพ้นจากความครอบงำของกิเลส มีความเป็นมนุษย์ คือใจสูง ใจสว่าง และใจสงบ ๓)



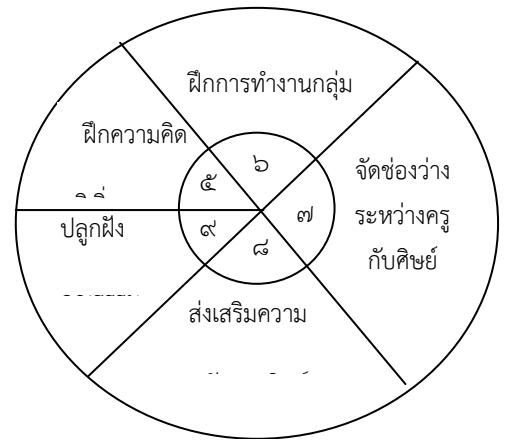
ให้รู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและสังคม (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๙: ๑๔๒-๑๔๔)

บทบาทหน้าที่ของครูตามทัศนะของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา

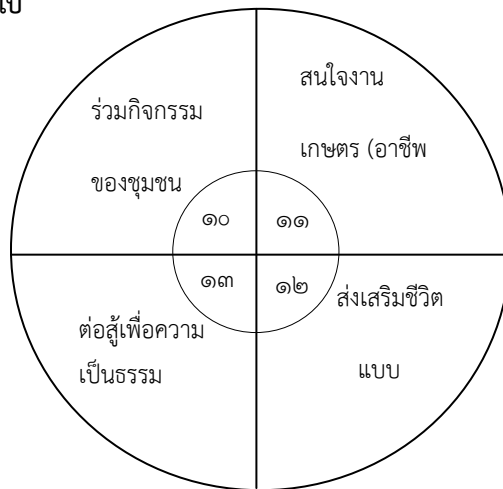
คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ได้กำหนดลักษณะและบทบาทที่พึงประสงค์ของครูไว้ ๑๓ ประการ โดยแยกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ ๑) บทบาททั่วไป ๒) บทบาทต่อนักเรียน และ ๓) บทบาทต่อสังคม โดยสรุปสาระดังแสดงในภาพ



๑) บทบาททั่วไป



๒) บทบาทต่อนักเรียน



๓) บทบาทต่อสังคม

โดยมีคำอธิบายรายละเอียดดังนี้ :-

๑. บทบาททั่วไป ประกอบด้วย ๑) รู้การอ่าน รักการศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีความมั่นใจและศรัทธาในอาชีพครู ๒) มีความคิดเป็นตัวของตัวเอง กล้าแสดงออกเพื่อเผยแพร่ความคิดเห็นหรือความรู้ใหม่ๆ ต่อสาธารณชน หรือเพื่อพัฒนาวิชาชีพของตนโดย

บริสุทธิ์ใจ ๓) ประพฤติและวางตนอยู่ในกรอบศีลธรรมจรรยา อันเป็นปทัสถานที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชน ๔) ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพพอสมควรแก่อัตภาพ มานะ บากบั่น มัธยัสถ์ อดออม ไม่เห็นแก่ความเจริญทางวัตถุเกินกว่าคุณธรรม และจริยธรรม

**๒. บทบาทต่อนักเรียน** ประกอบด้วย

๕) เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้บอก ผู้แสดงนำในทุกกรณีที่เกี่ยวข้องกับการเรียน มาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม สนับสนุนให้นักเรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยและผู้แนะให้นักเรียนรู้หลัก รู้จักวิธีที่จะศึกษาค้นคว้าและเลือกทางของตนเองได้ โดยไม่มีการบังคับให้เชื่อตามครู เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอย่างอิสระ และมีเหตุผล ๖) ฝึกนักเรียนให้มีความสามารถในการทำงานรวมกลุ่ม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎของสังคมในการอยู่ร่วมกัน รู้จักใช้สิทธิและพิทักษ์สิทธิ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม รู้แพ้รู้ชนะ เคารพเสียสละส่วนมากและรับฟังเสียสละน้อย ๗) สนใจศึกษาธรรมชาติและความแตกต่างในตัวของแต่ละคน เพื่อนำมาเป็นข้อสังเกตพิจารณาในการปฏิบัติตัวต่อศิษย์ ให้ความรู้ความสนใจ เอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้รับความสนิทสนมและความไว้วางใจจากศิษย์ เป็นการขจัดช่องว่างระหว่างครูกับศิษย์อย่างได้ผล ๘) พยายามค้นหาความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียนแต่ละคน เพื่อหาทางส่งเสริมแนะนำการเลือกวิชาและอาชีพแก่นักเรียนให้เหมาะสม ๙) ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนฝึกฝนในคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่หลงใหลในวัตถุ และเห็นคุณค่าของการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ

๓. บทบาทต่อสังคม ประกอบด้วย

๑๐) มีความรู้และความสนใจการเกษตรพอที่จะเข้าใจ และสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตรในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม ๑๑) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยแก่ชุมชน โดยประพฤติตนเป็นแบบอย่างและชักนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโอกาสอันเหมาะสม ๑๒) รัก

ความยุติธรรม และกล้าหาญที่จะต่อสู้เพื่อความ เป็นธรรมของสังคมด้วยปัญญา และสติตาม กระบวนการที่ถูกต้องเหมาะสม ตามครรลองของ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และสิทธิแห่ง กฎหมาย ๑๓) หาโอกาสเข้ามีส่วนร่วมโดยเต็มใจ ในกิจกรรมด้านต่างๆ ของท้องถิ่นอุทิศตนเป็นที่ ปรีกษา หรือช่วยแก้ปัญหาของท้องถิ่น โดยเฉพาะ ในชนบทเพื่อสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอัน ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในท้องถิ่น (คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๑๘: ๑๔๒-๑๔๔)

บทบาทหน้าที่ของครูยังมีอีกมาก นอกเหนือจากที่ยกมากล่าวข้างต้น ซึ่งกำหนดโดย นักวิชาการ องค์กร สมาคมวิชาชีพ ตลอดจนระบบ การบริหารงานบุคลากรครู ทั้งหมดล้วนมุ่งสร้าง ประโยชน์ คุณค่า แก่ตัวครู บุคลากรรอบข้าง และ สังคมโดยส่วนรวม ประหนึ่งว่าครูนั้นถูกกำหนดให้ มีบทบาทเพื่อมนุษยชาติจริงๆ

บทบาทเฉพาะที่พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึง จะเป็นหลักการที่ครอบคลุมทุกหน้าที่ ของครูไม่ว่าใครหรือองค์กรใดจะกำหนด ซึ่งมี ประเด็นที่น่าพิจารณา คือ :-“ความเป็นผู้นำทาง วิญญาณ” ข้อความนี้จะมีความสำคัญอย่างไร น่าจะพิจารณาเชิงเปรียบเทียบข้อความที่ว่า “ความเป็นผู้นำทางวิชาการ” คนยุคโลกาภิวัตน์นี้ น่าจะเลือกเอาอย่างหลังมากกว่า ซึ่งหมายความว่า การนำทางวิชาการมีความสำคัญกว่าการนำทาง วิญญาณ เพราะสื่อความหมายตรงใจกว่าและเป็น รูปธรรมมากกว่า

ถ้าถามว่า ครูปัจจุบันชอบที่จะเป็น ผู้นำทางวิญญาณหรือเป็นผู้นำทางวิชาการคำตอบ น่าจะเป็นอย่างหลัง แม้อาจมีคำตอบว่าชอบทั้ง สองอย่าง แต่ในทางปฏิบัติน่าจะเป็นอย่างหลัง มากกว่า กิจกรรมทางการศึกษาสำหรับครูและ/ หรือผู้จะเป็นครู จะให้ความสำคัญกับความ เป็น ผู้นำทางวิชาการเป็นเบื้องต้น ซึ่งก็จะสอดคล้อง



กับยุคโลกาภิวัตน์ที่วิชาการทั้งหลายสามารถดึงมาได้จากทุกมุมโลกโดยผ่านอินเทอร์เน็ต แต่ไม่สามารถจะดึงการนำทางวิญญาณได้ จากสื่อใดที่ดีกว่าตัวครูที่เป็นคน

อาจกล่าวได้ว่า บทบาทการเป็นผู้นำทางวิญญาณของครูปัจจุบันอยู่ในสภาพที่มีปัญหาอันเนื่องมาจากปัญหาในทุกขั้นตอนกระบวนการผลิตและใช้ครู เพราะบทบาทดังกล่าวมีปัญหาจึงปรากฏว่ามีปัญหาหลายหลากเกิดขึ้นในสังคมโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะจุดเล็กที่สุดของสังคมคือครอบครัวหรือสังคมใหญ่อันได้แก่ประชาชาติและโลกโดยภาพรวม

ถ้าครูคนใดสอนไม่ให้ศิษย์ย้อยแย่งแข่งขัน ช่วงชิง เอาชนะ คงเป็น เรื่องโบราณและแปลกสำหรับยุคนี้ แต่ถ้าสอนให้แข่งขัน ช่วงชิง จังหวะการได้เปรียบในทุกกิจกรรมต้องเป็นหนึ่งไว้ก่อนนั้นแหละคือการสอนที่ทันสมัย ดังนั้น จึงไม่แปลกที่เด็กทุกวันนี้ต้องกวาดวิชาหรือเรียนพิเศษมาตั้งแต่ชั้นอนุบาล ในหัวสมองเด็กแทบไม่มีช่องว่างสำหรับการเรียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ ที่จะต้องศึกษาว่าชีวิตคืออะไร เกิดมาทำไม ความทุกข์คืออะไร สุขคืออะไร

ในวงสนทนาของคนยุคนี้ คงไม่มีคำถามเช่นนั้น ซึ่งเป็นคำถามแบบเขยๆ จะมีก็แต่คำถามเรื่องนอกตัวหรือเกี่ยวกับวัตถุ เช่น หุ่นขึ้นหรือลง, ทำธุรกิจได้กำไร หรือขาดทุน, วันนี้จะไปซื้อของปิ้งที่ไหน...ไม่แปลกที่มีคำถามเช่นนี้ เพราะที่ไหนๆ ในโลกก็ถามกันเช่นนี้ และไม่แปลกอีกเหมือนกันที่ไหนๆ เกือบทุกประเทศ ก็มีคนฆ่าตัวตายเพราะแก้ปัญหาชีวิตไม่ตกปีละหมื่นๆ คน ประเทศไทยก็ไม่ได้รับการยกเว้น การมองสาเหตุของปัญหาไม่ว่าที่ไหนก็จะมองไปที่ปัญหาเศรษฐกิจหรือปัญหาทางวัตถุเป็นหลัก มิได้มองมาที่ปัญหาวิญญาณหรือจิตใจแต่อย่างใด

บทบาทการเป็นผู้นำทางวิญญาณ น่าจะเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความ

สนใจอย่างถูกหลักและมีเหตุผล มิฉะนั้น บทบาทครูจะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้ ละจะมีเทคโนโลยี (วัตถุ) มาทดแทนครูพร้อมๆ กับเกิดความคิดสรุปรวมเหมาเอาอย่างผิดๆ ว่า ครูกับเทคโนโลยีก็เท่า นั้นเอง เมื่อถึงจุดนั้นคงไม่จำเป็นต้องมีครูที่สามารถใช้เครื่องเทคโนโลยีได้ เมื่อพ้นบทบาทการเป็นผู้นำทางวิญญาณของครูกลับคืนมา บทบาทอื่นๆ ก็จะติดตามมาไม่ยาก ไม่ว่าจะเป็น บทบาทครูเป็นผู้สร้างโลก หรือสร้างความอยู่รอดของสังคม ตลอดจนบทบาทที่กำหนดโดยองค์กรอื่นๆ

คุณลักษณะของครูดี

ความดีนั้นเป็นสากล สามารถที่จะขอ แสวงหาความดีนั้นได้ในสถานภาพหรือภาวะต่างๆ ดังนั้น ครูดีก็จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับคนดีประเภทอื่นๆ เช่น ทหารดี ตำรวจดี นักธุรกิจดี นักการเมืองดี จะต่างกันก็เฉพาะรายละเอียดกิจกรรมตามแบบวิชาชีพนั้นๆ อันเป็นที่แสดงออก หรือสนามแห่งปรากฏของความดีเท่านั้น อย่างไรก็ตาม น่าจะพิจารณาลักษณะของครูดีจากบางทัศนะประสบการณ์ต่อไป เพื่อประโยชน์ในการศึกษาหรือขยายความคิดต่อไป

ในแง่ของ พระพุทธศาสนา ได้มี หลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นครูที่ดีไว้มากมายจะยกมากล่าวเพียงบางประการ พอสังเขป กล่าวคือครูที่ดีต้องมีกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ ซึ่งพระราชาวรมณี (ประยูรค์ ปยุตตโต, ๒๕๑๘ : ๑๗๐) กล่าวไว้ว่า ๑) ปิโย นำรัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนมชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม ๒) ครุ นำเคารพ ในฐานะประพฤตินสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย ๓) ภาวนีโย นำยกย่อง ควรเอาอย่างในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ๔) วัตตา จะ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ



รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕) วจนักษโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถามทุกอย่างอยู่เสมอ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ๖) คัมภีร์จะ กัดกัดตา กล่าวชี้แจงและแถลงเรื่อง ต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ ๗) โน จัญญาเน นิโยชเย ไม่ แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อม เสีย (พระราชนิพนธ์, (ประยูร ปยุตโต), ๒๕๑๘: ๑๗๐)

ผู้เขียนได้สัมผัสกับนักศึกษาที่เรียน เกี่ยวกับวิชาชีพครู มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ได้เคยสังเกตเฝ้าดูความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษา ดังกล่าว จำนวนเป็นพันคนขึ้นไป ทั้งได้ให้เขาไป สสำรวจความคิดเห็นของคนในท้องถิ่นที่เขาอยู่ใน แ่งมุมต่างๆ เกี่ยวกับครูเพื่อนำมาวิเคราะห์วิจารณ์ เพิ่มเติมขยายทัศนะเกี่ยวกับครูให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จากประสบการณ์ครั้งแล้วครั้งเล่า ความคิดที่นักศึกษาและประชาชนในชุมชน ท้องถิ่นต่างๆ มีต่อครูที่ตึ้นนั้นจะคงเส้นคงวา โดยมี ข้อสรุปที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งถ้าจัดกลุ่มลงในหลักการ ใหญ่ๆ ก็จะได้แก่ มีความรู้ดี มีความประพฤติดี และมีคุณธรรม ขอนำตัวอย่างมาเสนอในที่นี้ ดังนี้ ๑) ครูต้องมีลักษณะบากบั่น ต่อสู้ อดทน สร้างคน ให้เป็นคนดีให้ได้ ๒) ครูต้องมีลักษณะครบถ้วนทุก ด้าน ให้สมกับที่คนยกย่องนับถือว่ามีใจประเสริฐ ๓) ครูต้องจดเว้นอบายมุขทุกอย่าง เช่น การดื่ม เหล้า เล่นการพนัน ๔) ครูต้องเป็นคนมีน้ำใจ สะอาด มีความเสียสละมากไม่จำเป็นต้องมี ปริญาการศึกษาสูงเสมอไป ขอเพียงแต่ความจริงใจ มีใจรักในความเป็นครู ๕) ครูควรให้เวลา กับเด็กนักเรียนในการที่จะศึกษาปัญหาต่างๆ และ ฟังความคิดเห็นของเด็กบ้าง ๖) ครูควรทำตัวให้ดี มีนิสัยดี เพื่อลบล้างข่าวที่ไม่ดีเกี่ยวกับครูตามที่ ปรากฏในสื่อมวลชนต่างๆ ๗) ครูไม่ควรถือตัว ควร เข้ากับทุกคนแม้จะเป็นคนยากจนก็ตาม ๘) ครู ควรมีลักษณะพร้อมที่จะสร้างคนให้เป็นคนดีมี

ความรู้ ความคิดและเป็นคนดี ๙) ครูต้องเป็นคน สามารถสร้างสรรค์สังคมและช่วยเหลือ ประเทศชาติเป็นอันดับแรก ดังนั้น ครูต้องขยัน อดทนน้อยให้ใกล้เคียงกับคนที่ทำงานธนาคาร ๑๐) ในด้านความรู้ ชาวบ้านมีความศรัทธาว่า ครูมีความรู้ดีอยู่แล้ว แต่สิ่งที่ครูควรจะมีให้มากคือด้าน ความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี

ปรัชญาและคุณธรรมที่เสริมเพิ่มความเป็นครู

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น เห็นได้ ว่า มีการเอ่ยถึงทั้งสิ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญา และคุณธรรมสำหรับความเป็นครูแต่ก็เป็นเพียง ส่วนน้อยนิดเท่านั้น หากมิได้กล่าวเพิ่มเสริมอีกก็ จะทำให้บทความดีขาดสาระสำคัญส่วนหนึ่งไป จึง ขอกกล่าวถึงปรัชญาและคุณธรรมที่เสริมเพิ่มความเป็นครูโดยสังเขป เมื่อพูดถึงปรัชญาและคุณธรรม ความคิด สรุปรวม (Concept) ของคนส่วนใหญ่ ก็ จะมุ่งตรงไปที่หลักการอันเป็นอุดมคติหรือ อุดมการณ์อันสูงเกือบสุดเอื้อมที่มีไว้สำหรับทอ แสงเหมือนดวงดาวซึ่งไม่มีวันจะไปถึงดูเหมือนเรา ชิดเส้นกันระหว่างโลกในอุดมคติกับโลกแห่งความเป็นจริง ผู้เขียนเองขณะที่เขียนหัวข้อนี้ก็อดรู้สึก ไม่ได้ว่า ตนกำลังจะกล่าวถึงสิ่งที่อยู่เหนือโลกแห่ง ความเป็นจริงหรือไม่ ดังนั้น จึงจะไม่ขอกกล่าวใน รายละเอียดเชิงวิชาการในลักษณะอุดมคติของ ปรัชญาและคุณธรรม แต่จะกล่าวในเชิงที่จะนำมา เสริมเพิ่มความเป็นครูให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเท่านั้น ถ้า เราคิดว่า “ปรัชญาก็คือความตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บรรลุผลภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่” ดังนี้ ย่อมง่ายที่จะคิดต่อไปว่าจะนำปรัชญาอะไร มาเสริมเพิ่มความเป็นครูให้สมบูรณ์ขึ้น ในขณะที่ พูดถึงปรัชญาก็จะล้ำแดนคุณธรรมเข้าไปโดย อัตโนมติ ถ้าตีความคุณธรรมไปในทางเดียวกันกับ ปรัชญาหรือสอดคล้องกับปรัชญา ซึ่งที่จริงลึกๆ แล้วสองคำนี้เป็นทองแผ่นเดียวกันเพราะสิ่งเป็น ปรัชญาที่แตะต้องได้ สัมผัสได้ปฏิบัติได้ก็คือสิ่งที่มี



อยู่จริง โดยภาวะของมันเอง ซึ่งมีอยู่เช่นนั้นเอง ใครจะรู้เห็นหรือไม่สำคัญ มันเป็นอย่างนั้นของมันตามธรรมดา ธรรมชาติโดยแท้จริง นั่นก็คือคุณธรรมนั่นเอง

ปรัชญาที่เสริมการสอน

แม้ครูจะถูกกำหนดให้มีบทบาทหน้าที่มากมายอย่างไร ต้องยอมรับว่าหน้าที่หลักของครูคือการสอน โดยมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคนให้เกิดความรู้ทักษะและเจตคติ ในเรื่องที่เรียนนั้น การสอนจะให้เกิดพฤติกรรมเช่นนั้น จำต้องอาศัยความคิดพื้นฐาน อันเป็นความตั้งใจแน่วแน่ (ปรัชญา) ที่จะสอนอะไร อย่างไร

คำว่า “อะไร” และ “อย่างไร” สามารถกำหนดเป็นรายละเอียดได้ตามความเชื่อพื้นฐานนั้นๆ

ตามแนวคิดสารัตถนิยม (Essentialism) “อะไร” ย่อมหมายถึงวิถีปฏิบัติที่สังคมมีอยู่ตายตัวแล้ว ซึ่งจำต้องถ่ายทอดแก่อนุชนต่อๆ กันไป เพื่อการอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เสื่อมสลายเมื่อกำหนด “อะไร” ไว้เช่นนี้ “อย่างไร” ที่จะติดตามมาจะต้องสอดคล้องกันการสอนจึงเน้นที่ความจำ จะโดยวิธีใดก็ต้องให้ผู้เรียนจำวิถีปฏิบัติของสังคมให้ได้เจตคติที่จะสร้างก็ต้องเพื่อเห็นคุณค่าของวิถีปฏิบัตินั้น ซึ่งก็จะไปสู่เป้าหมายเดิมคือการจำและอนุรักษ์ต่อไปในฐานะที่เป็นสิ่งมีคุณค่า โดยผ่านกระบวนการเกิดเจตคตินั้นแล้ว

แนวคิดสารัตถนิยม แม้อาจอาจถูกมองว่าค่อนข้างโบราณไม่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ แต่ในแง่มุมมองของผู้สอน (ครู) เมื่อเป็นความตั้งใจแน่วแน่ (ปรัชญา) ก็จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามนั้น หากไม่ดำเนินการ ก็จะเป็นการขาดหลักปรัชญานี้ได้

แต่ตามแนวคิดพัฒนานิยม (Progressivism) หรือพวกหัวก้าวหน้า คำว่า “อะไร” ก็จะไม่ผูกติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการ

เฉพาะ การยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ สภาพแวดล้อมจะได้รับการยอมรับว่าเป็นสาระสำคัญที่จะจัดให้มีในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งดูเหมือนว่า มีความไม่แน่นอนและไร้จุดยืน แต่แท้ที่จริง พัฒนานิยม กำหนดจุดยืนได้ในทุกสถานการณ์ การกำหนดเนื้อหาสาระที่จะเรียนแบบตายตัวที่กรอบล้อมไว้อย่างแน่นหนาจะไม่อยู่ในความสนใจของพัฒนานิยม

เมื่อพัฒนานิยมกำหนด “อะไร” ไว้เช่นนี้ วิธีสอน (อย่างไร) ก็จะต้องจัดให้ไปในแนวเดียวกัน เช่น ไม่ส่งเสริมการท่องจำ แต่ส่งเสริมกระบวนการคิด ไม่เน้นที่ตัวครูเป็นศูนย์กลาง แต่เน้นที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนตรงข้ามกับสารัตถนิยม พัฒนานิยมอาจถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งการเรียนการสอนมุ่งที่ การคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และอาจทำให้หลงผิดไปว่าสารัตถนิยม ไม่จำเป็นสำหรับยุคนี้ ซึ่งการหลงผิดเช่นนี้ จะทำให้ขาดฐานที่มั่นคงแห่งการเปลี่ยนแปลง อันจะมีผลกระทบทางลบอื่นอีก ติดตามมาตั้งแต่ปัจเจกบุคคลและสังคม

ที่ผู้เขียนพูดถึงเพียงสองแนวคิดนี้ (สารัตถนิยม – พัฒนานิยม) เพราะเป็นแนวคิดสองขั้วที่ไม่สามารถ ตัดแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งออกไปได้ ถ้าจะทำให้เกิดดุลยภาพอาจเรียกว่าเป็นแนวคิดสุดโต่งทั้งสอง การใช้ประโยชน์จากแนวคิดนี้ จำต้องปรับความสมดุลระหว่างสองสิ่งนี้

การปรับความสมดุลเป็นหลักสำคัญของพุทธธรรมเพื่อสร้างประโยชน์จากสองขั้วนั้น ซึ่งลำพัง ตัวมันเองแต่ละขั้วอาจมีโทษมากกว่าประโยชน์ถ้าปราศจากดุลยภาพดังกล่าว

ครูจะต้องสร้างแนวทางดุลยภาพให้กับผู้เรียนเพื่อเขาจะนำแนวทางนี้ไปใช้กับกรณีหรือเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตจริง เป็นที่น่าคิดว่า ในสังคมโลกาภิวัตน์ มีแนวโน้มที่จะเกิดการมองสิ่งทั้งหลายอย่างขาดดุลยภาพ คือ มองสุดขั้วไปทาง



ใดทางหนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการเผชิญหน้า แข่งขันช่วงชิงชนิดที่ใครดีใครอยู่ ทั้งนี้ เพราะสังคมยุคนี้ มีการแข่งขันสูง ใครกุมข้อมูลได้เร็วกว่าและมากกว่าคนนั้นก็ได้เปรียบทุกในด้าน จึงต้องช่วงชิงการได้เปรียบกันในทุกๆ เรื่องแม้แต่ในชั้นเรียนก็ไม่เว้นที่จะช่วงชิงการได้เปรียบ (เช่นนักเรียนที่เรียนพิเศษกับครูในวันหยุดย่อมมีโอกาสที่จะทำคะแนนสอบได้ดีกว่าผู้ที่ไม่เรียนพิเศษ เพราะได้เรียนตรงข้อสอบที่ครูออกสอบปลายภาค)

คุณธรรมเสริมเพิ่มความเป็นครู

กล่าวกันว่า ธรรมเหมือนยาหม้อใหญ่ เพราะสามารถแก้ได้สารพัดโรคธรรมสามารถที่ใช้ได้กับทุกเพศทุกวัยและทุกอาชีพ ส่วนผลจะเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับว่า สามารถใช้ได้เหมาะสมกับสภาพการณ์นั้นๆ ได้มากน้อยแค่ไหน

คุณธรรมที่เสริมเพิ่มความเป็นครูก็คงอยู่ในลักษณะเดียวกันครูสามารถนำธรรมหลายประการมาใช้ในการประกอบวิชาชีพของตน

ประการแรก ที่ควรคำนึงก็คือ การทำความเข้าใจให้กระจ่างเที่ยงตรงว่า เป้าหมายของการให้การศึกษาในแง่ของธรรมนั้นอยู่ที่ไหน เพราะความเห็นที่กระจ่างเที่ยงตรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาคนอันเป็นหน้าที่ของครูโดยตรง อาจกล่าวได้ว่าต้องมีสัมมาทิฐิเสียก่อน การที่ครูจะพัฒนาคนได้นั้น โดยส่วนตัวต้องมีความสมบูรณ์หรือมีความพร้อมแล้วอย่างน้อยในระดับหนึ่ง เพื่อจะสร้างความสมบูรณ์นั้นให้มีขึ้นในตัวศิษย์ ความสมบูรณ์ดังกล่าวได้แก่ความสมบูรณ์ในเรื่องไตรสิกขา ครูจะต้องพัฒนาตนตามหลักนี้ จะโดยวิธีใดก็ตามที่เหมาะสมกับตน กล่าวคือ ในด้านพฤติกรรมภายนอก จะต้องควบคุมการแสดงออกให้อยู่ในกรอบแห่ง ศีล, กฎเกณฑ์, กติกา, จรรยาบรรณ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม พฤติกรรมภายใต้กรอบดังกล่าวจะเสริมความเป็นครูให้มีเพิ่มขึ้น ที่เห็นได้

ชัดที่สุด อย่างน้อยก็ทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือหรือให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ศิษย์และคนทั่วไปอันเป็นพื้นฐานให้เกิดการปฏิบัติการที่ง่ายสะดวกในการที่จะสอนศิษย์ต่อไป เพราะความเชื่อมั่นนั้นหากไม่มีใครหรือองค์กรใดหรือแม้กระทั่งประเทศใด ก็หวังได้เลยว่ายากที่จะเรียกร้องให้คนอื่นทำตาม หรือเห็นดีเห็นงามด้วย ทั้งๆ ที่บางทีเนื้อหาของสิ่งที่เรียกร้องนั้นถูกต้องดีงาม ก็จะถูกมองว่าเป็นสิ่งไร้ค่า ไร้ความหมาย กลายเป็นเห็นผิดเป็นชอบ หรือเห็นชอบเป็นผิด ตรงจุดนี้ ถ้าพิจารณาดูความเป็นไปที่เบี่ยงเบนของสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะของคนในวัยเรียน จะเห็นว่า มีหลายอย่างไม่เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง ผืนต่อกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคมตรงข้ามกับสิ่งที่พ่อแม่ผู้ปกครอง หรือครูบาอาจารย์สอนที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุปัจจัยผลักดันให้เป็นเช่นนั้น เหตุปัจจัยดังกล่าวที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ขาดความเชื่อมั่นในบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองหรือครูบาอาจารย์ โดยเหตุที่บุคคลเหล่านั้น ยังบกพร่องในเรื่องการควบคุมพฤติกรรมในกรอบของศีลเป็นต้น ดังกล่าวแล้ว เมื่อเกิดความไม่เชื่อมั่นก็ไม่เกิดพลังที่จะทำตามแม่ในสิ่งที่ถูกต้อง

จะยกตัวอย่างเพียงเรื่องเดียวที่เป็นปัญหาใหญ่อย่างในปัจจุบัน คือ กรณีสิ่งเสพติด แม้จะมีการบอกสอนหรือรณรงค์โดยบุคคลหรือองค์กรเพื่อให้เห็นพิษภัยแล้วจะได้หลีกเลี่ยงแต่เดี๋ยวก่อน แต่ก็ยังมีพฤติกรรมหรือกิจกรรมมากมายที่อยู่ใต้อายตมเดียวกับสิ่งเสพติดให้เด็กเห็น ซึ่งการกระทำโดยผู้ใหญ่หรือแม่โดยครูเองไม่ว่าจะเป็นการสูบบุหรี่ หรือกิจกรรมที่มีสุราเป็นตัวชูโรง (ถือว่า ถ้าไม่มีสุราแล้วกิจกรรมนั้นกร่อย หรือชบเซา) ไม่ว่าจะเป็งานเลี้ยงสังสรรค์ หรือกิจกรรมนันทนาการ ไม่เว้นแม้แต่กิจกรรมการแข่งขันกีฬา เช่นนี้ ถึงจะสอนอย่างไรเรื่องพิษภัยสิ่งเสพติด ก็ยากที่จะเกิดความเชื่อถือหรือพลังที่จะทำตาม เพราะเห็นตำตาทนน้อยอยู่ใต้วัยพฤติกรรมขึ้น



แม้ควบคุมพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว ก็หาเพียงพอไม่สำหรับการทำงานที่จะเสริมเพิ่มความเป็นครู เพราะการควบคุมโดยศีลหรือกฎเกณฑ์นั้นยังเป็นการจัดการเบื้องต้นผลอาจไม่ยั่งยืนยาวจำต้องพัฒนาให้สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง เป็นการพัฒนาในด้านจิตใจซึ่งที่จริง ขณะที่ควบคุมพฤติกรรมภายนอกนั้น ย่อมจะส่งผลดีต่อการพัฒนาภายในจิตใจด้วย ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้น ดังนั้นกระบวนการพัฒนาเพื่อผลคือสมาธิจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ เมื่อพูดถึงสมาธิอันเป็นคุณลักษณะที่สงบแห่งจิตใจบางทีเรามองเกินวิสัยหรือภาวะที่คนธรรมดาโดยทั่วไปควรจะมีจะได้นั้นคือมองสมาธิว่าไกลตัว จะต้องปลีกจากครอบครัวหรือสภาวะแวดล้อมหน้าที่ การงานออกไปอย่างเด็ดขาดหรือยาวนานจึงจะสามารถสร้างสมาธิได้ จึงทำให้ในชีวิตจริงห่างไกลจากสมาธิ ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงสมาธินั้นสามารถสร้างได้ในทุกกิจกรรมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการงาน การเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการแข่งขันสูงอย่างทุกวันนี้ สมาธิยังจำเป็นเพื่อสร้างความสุขสงบในจิตใจ ลดความฟุ้งซ่านลง อันจะส่งผลต่อการมีสุขภาพจิตที่ดี แข็งแรง ปลอดภัย โปร่ง แขนงอน หลายคนเรียกหาสมาธิเมื่อตนถูกกระชากลงไปอยู่ในท่ามกลางความสับสนวุ่นวายแล้ว ซึ่งในชีวิตจริงปกติธรรมดาทำได้ให้ความสนใจในสมาธิเลยเช่นนี้ย่อมยากที่จะมีสมาธิขณะอยู่ในท่ามกลางปัญหา เหมือนนักมวยที่ไม่เคยฝึกซ้อมเลยจะกล้ายืนอย่างสง่าท้าทายคู่ต่อสู้บนเวทีมวยได้อย่างไร คงมีแต่รอเวลาถูกต่อยล้มลงให้กรรมการนับจับแพ้เท่านั้น ที่ในกิจกรรมประจำวันของเรานั้น สามารถสร้างสมาธิควบคู่ไปด้วยกับสิ่งที่เราทำสิ่งที่เราพูดและสิ่งที่เราคิด เพราะสมาธินั้นโดยเนื้อแท้ก็คือการที่จิตทำหน้าที่รับรู้เรื่องหนึ่งในขณะหนึ่งนั่นเอง นี่เป็นพื้นฐานต้นที่สุดของสมาธิ ปัญหาที่คนมักจะมีก็คือ ตนไม่สามารถรับรู้สิ่งเดียวในขณะหนึ่ง แต่จะแส่หาหรือรับรู้หลายๆ สิ่งไปพร้อมๆ กัน คุณจะกลายเป็นนิสัย

สันดานและอาจถึงขั้นเข้าใจผิดด้วยซ้ำไปว่าการที่จิตทำหน้าที่หลายอย่างในขณะเดียวกันได้นั้นนับเป็นความสามารถพิเศษโดยเฉพาะต่างๆ ที่ความจริง คือการลดศักยภาพการทำงานที่ของตนลง เช่น คนที่อ่านหนังสือไปพลางดูทีวีไปพลางด้วยความเข้าใจผิดว่า ตนได้ทั้งความรู้จากการอ่านหนังสือและได้ทั้งความเพลิดเพลินจากการดูทีวี ซึ่งก็คงจะมีความจริงอยู่บ้าง แต่ถ้าเทียบประสิทธิภาพแล้วย่อมจะสู้การสนใจตั้งใจ (สมาธิ) ทำเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้ เพียงขั้นพื้นฐานก็เห็นแล้วว่าสมาธิมีค่าเช่นไร น่าจะพอคาดเดาได้ว่าสมาธิในระดับที่สูงขึ้นจะมีคุณค่ามากแค่ไหนซึ่งก็ต้องปฏิบัติตามระบบขั้นตอนที่สูงขึ้นและละเอียดยิ่งขึ้น แม้จะรู้สึกว่าย่างยาก แต่ถ้าถึงจุดที่ต้องการศึกษาอีกระดับหนึ่งแล้วมันจะเกิดความรู้สึกง่ายไปเองระบบขั้นตอนตลอดจนวิธีการต่างๆ ของการฝึกสมาธิแม้อาจรู้สึกหยาบหยาบก็กลายเป็นกรรมวิธีที่เอื้อประโยชน์ไปเอง อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการกำหนดขอบเขตและตระหนักถึงระดับการใช้ประโยชน์จากสมาธิด้วย มิฉะนั้นจะเกิดการสับสนหรือหลงผิดเองๆ

ประการสุดท้าย ที่จะเสริมเพิ่มความเป็นครูก็คือการรู้ที่ตรงชัดอย่างแจ่มกระจ่างในแต่ละเรื่องจนเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกันของสิ่งทั้งหลายตามภาวะที่เป็นจริงของมันซึ่งได้แก่ปัญญานั้นเอง เมื่อพูดถึงปัญญาเราก็มักจะมองเพียงความรู้ความเข้าใจในข้อมูลทั้งหลายซึ่งสมัยนี้มีวิธีการและเทคโนโลยีที่สามารถรวบรวมมาได้ไม่ยากเลยแต่การมีความรู้เพียงเท่านั้นเป็นเพียงกระพี้หนึ่งของปัญญาเท่านั้น เพราะความรู้ดังกล่าวนี้อาจจะนำมาแก้ปัญหาก็ไม่ได้ก็ได้ หรือบางทีอาจจะนำมาซึ่งปัญหาอื่นอีกก็ได้ นั่นหมายความว่าถ้าพึ่งความรู้หรืออาจจะเรียกว่าพุทธิพิสัยนั้นยังไม่เพียงพอที่จะเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคนให้เป็นไปถึงจุดนั้น แต่ต้องเป็นพุทธิปัญญาที่รู้เห็นอย่างแจ่มกระจ่างทะลุปรุโปร่งถึงตัวแปรทั้งหลาย



ที่เป็นปัจจัยให้เกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นไม่ว่าจะเป็นสิ่งดีหรือเลวและสามารถนำมาใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดเป็นผลดีทั้งแก่ตนและสังคม ตลอดจนมองเห็นจุดสุดท้ายของสิ่งทั้งหลาย ตามภาวะที่เป็นจริงของมันเช่นนั้นจะเป็นอันมิได้ แล้วสามารถจะดับจิตของตนให้อยู่เหนือความแปรเปลี่ยนของสิ่งทั้งหลายมีจิตยอมรับและวางตัวได้อย่างสมดุลไม่เป็นปัญหาแม้ในสถานการณ์ที่ถูกมองว่าเป็นปัญหา พุทธิปัญญาเช่นนี้ น่าจะเป็นเป้าหมายแห่งการพัฒนาคน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

คุณธรรมความเป็นครูในบทความนี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวสำหรับคนที่ประกอบวิชาชีพครู ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบภายนอกตัวครูอื่นอีก ไม่ว่าจะเป็นระบบบริหารสถานบันวิชาชีพ จรรยาบรรณ หรือกฎเกณฑ์ต่างๆ คำว่า “ครู” นั้น แม้โดยรูปแบบจะมีการแบ่งเป็นกลุ่ม ระดับตามลักษณะงานและระดับการศึกษาที่ตนมีบทบาทหน้าที่ก็ตาม แต่โดยเนื้อแท้ ครูต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติหรือองค์ประกอบ ๓ ประการคือ ๑) มีความรู้ดี ๒) มีความประพฤติดี และ ๓) มีคุณธรรม หากขาดคุณสมบัติทั้งสามนี้ ก็ยากที่จะคงบทบาทแห่งความเป็นครูอยู่ได้

แม้จะมีกรอบทั้งสามนี้แล้วก็ตามแต่เนื่องจากภาวะการณ์ปัจจุบันเป็นภาวะการณ์วิกฤตตามกระแสโลกาภิวัตน์ การออกนอกกรอบอาจเกิดขึ้นได้ อันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความวุ่นวายในสังคม เพราะสังคมนั้น ประกอบด้วยบุคคลจำนวนมาก ซึ่งแต่ละคนย่อมได้รับการศึกษาอบรมไปจากครู เมื่อครูซึ่งเป็นต้นแบบออกนอกกรอบ ย่อมเป็นที่คาดหวังได้ว่าผลผลิตก็จะออกนอกกรอบไปด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นที่ครูต้องมีปรัชญาและคุณธรรมที่เสริมเพิ่มความเป็นครู ในด้านปรัชญานั้นควรที่จะยึดหรือยืนอยู่ตรงจุดที่มีดุลยภาพ คือตรงจุดกึ่งกลางแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เพื่อ

กระตุ้นให้เกิดความรวดเร็ว และชะลอความเร็วเกินขนาดจนอาจเป็นอันตราย

ในด้านคุณธรรม โดยสามัญสำนึก ทุกคนย่อมตระหนักได้เองว่า อะไรดีไม่ดี ควรไม่ควร ถ้าคนนั้นผ่านการกล่อมเกลามาทางสังคมมาระดับหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นครูได้ผ่านการกล่อมเกล้า และกรองมาแล้วหลายระดับและหลายครั้งย่อมทราบโดยสามัญแน่นอนว่าอะไรดีควรทำตามหน้าที่ นั้นหมายความว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ม่ีประจำใจของใครๆ อยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ในแง่การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ต้องคำนึงขั้นตอนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา เพราะเพราะเมื่อดำเนินการตามหลักนี้แล้ว จะทำให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ ติดตามมาโดยอัตโนมัติ ในฐานะที่หลักไตรสิกขานั้นเป็นหลักเพื่อการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อมุ่งไปสู่พุทธิปัญญาที่จะทำให้มีอิสระปลอดโปร่ง และปลอดภัยอย่างแท้จริง อันเป็นที่ปรารถนาของคนทุกระดับ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่จะชวนช่วยแสวงหาเพื่อการพัฒนาด้วยตนเอง โดยไม่สัมพันธ์กับระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบบริหารจัดการบุคลากรครู อันเป็นโครงสร้างและสิ่งแวดล้อมสำคัญที่จะให้เกิดการปฏิบัติดังกล่าวจึงน่าจะมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการดังกล่าวเกี่ยวกับบุคลากรครูข้อเสนอแนะบางประการ ดังนี้

๑. ครูในฐานะปัจเจกบุคคลต้องมีใจพร้อมที่จะทำหน้าที่ครู เป้าหมายคือยกระดับวิญญานมนุษย์ ไม่ใช่ยกระดับความรู้เท่านั้น

๒. รัฐต้องปฏิรูปครูทุกระดับทุกระดับ ตั้งแต่ครูก่อนประถมจนถึงระดับอุดมศึกษา (ผู้ทำหน้าที่สอนทุกระดับถือว่าเป็นครู) โดยปฏิรูปทั้งระบบการผลิต การใช้และการพัฒนา

๓. ถ้าถือว่าวัยต้นๆ ของคนเป็นวัยที่มีความสำคัญเพราะเป็นวัยที่วางรากฐานการพัฒนา



ที่สำคัญที่สุด เป็นวัยที่ชี้ทิศทางแห่งการพัฒนาวย ต่อๆ ไปแล้ว ครูในระดับต้นๆ คือก่อน ประถมศึกษาและประถมศึกษา ก็ควรจะได้รับ ความสำคัญเป็นพิเศษด้วย โดยเฉพาะแง่ ความก้าวหน้าทั้งทางวิชาการและวิชาชีพครู กฎระเบียบต่างๆ ที่ล้ำสมัย น่าจะได้รับการ ปรับปรุงเพื่อให้ครูในระดับต้นๆ ได้รับความสำคัญ เป็นพิเศษดังกล่าว ทางก้าวหน้าของครูในระดับ ต้นๆ น่าจะมีช่องทางเหมือนกันกับครูในระดับสูงๆ ตำแหน่งทางวิชาการไม่ว่าจะโดยชื่อ หรือสิทธิ ประโยชน์อันมากกับตำแหน่งนั้น น่าจะมีช่องทาง เหมือนกันกับครูในระดับสูงๆ ตำแหน่งทาง วิชาการไม่ว่าจะโดยชื่อ หรือสิทธิประโยชน์อันมา กับตำแหน่งนั้น น่าจะเหมือนกันและเท่ากัน สำหรับครูทุกระดับศาสตราจารย์ได้แม้ในครู อนุบาล ถ้าคุณภาพทางวิชาการถึงระดับกำหนด

๔. ในขณะที่ยุคนี้ เทคโนโลยีกำลังมา แรง ครูและผู้จัดการระบบการบริหารจัดการครู ต้อง

ตั้งสติให้ดีกว่า คนจะต้อง คนจะต้องใช้เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือเท่านั้น อย่าหลงหรือเปลอให้ เทคโนโลยีมาใช้คน โดยไม่รู้ตัวเพราะมีฉะนั้น จะ ถึงจุดอันตรายที่ความเป็นมนุษย์จะสูญสิ้น จะมี ความเป็นวัตถุเมื่อถึงขั้นนั้น คนจะพูดกันด้วย เหตุผลไม่รู้เรื่อง แต่จะพูดกันด้วยวัตถุ หรือเงิน หรือผลประโยชน์อื่น ๆ

๕. สภาพแวดล้อมทางสื่อมวลชนมี บทบาทสำคัญเสมือนหนึ่งเป็นครูโดยอัตโนมัติ เพราะสามารถสื่อความหมายสิ่งต่างๆ ทั้งดีและไม่ ดีที่มีอิทธิพลต่อคนไม่ยิ่งหย่อนหรือมากไปกว่าครู ด้วยซ้ำไป ดังนั้น วิชาการทางสื่อมวลชนไม่ว่าจะ เป็นนิเทศศาสตร์หรือชื่ออื่นใดควรจะมีวิชาจะมี วิชาคุณธรรมคุณธรรมความเป็นครูให้ศึกษาด้วย และให้ผู้ประกอบอาชีพด้านนี้ มีความรู้สึก ว่า ตัวเองเป็นหรือเสมือนเป็นครูคนหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อ ความรู้สึกรับผิดชอบต่อผลของการเสนอข้อมูล ข่าวสารต่างๆ จะเพิ่มความเข้มข้นขึ้น

บรรณานุกรม

คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา. การศึกษาเพื่อชีวิต และสังคม. กรุงเทพฯ : สมาคม ผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๘.

พระราชวรมนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมสำหรับครู. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๒๙. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อำไพ สุจริตกุล. “ครู” การศึกษา ชุดความคิดและปัญญาไทย เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๔.